

tea numerat cæteras diei horas, usque ad tem et somnum redibatur, usque ad ortum Completorium, ut infra videbimus; et postea traciat de tempore dimidiae noctis, ad orationem necessario; et tandem subjungit: *Post anteverendum diluculum est et ad orationem surgendum, ubi de Laudibus clare loquitur, quæ ante ortum diei dicebantur.* Ergo matutinum illud, quod primo loco posuit, erat hora distincta a Laudibus, quam nunc Primam appellamus; ergo jam tempore Basiliⁱ erat illa institutio in conventibus Basiliⁱ, sive ab ipso inventa fuerit, ut indicat, sive ex antiquitate usurpata.

7. *Probatur idem ex Latinis Patribus.* — Venio ad Patres Latinos, ex quibus referri solet Hieronymus, Epist. 7 ad Lætam, dicens: *Assuescat exemplo ad orationem nocte consurgere, mane hymnos canere, tertia, sexta et hora nona, ubi Victor., Mane, Primam interpretatur, et est verisimile; non tamen dissentit a narratione Cassiani.* Nam Hieronymus vix per quindecim annos Cassianum antecessit; ille enim anno Domini 420, hic vero anno 435, obiisse leguntur; et uterque in Bethleem religiosam vitam egit, Cassianus juvenis, ut ipse testatur; Hieronymus autem senior; ergo potuit optime Hieronymus de prima hora loqui, etiamsi in illo Bethleemitico monasterio fuisse primitus instituta. Additur præterea Ambros., lib. 5 Hexame., c. 14, et serm. 43, dicens: *Quis sensum hominis gerens non erubescat sine psalmorum celebritate diem claudere, et adoriri?* Ita referunt hunc locum citati auctores; tamen in Ambrosio non invenio particulam illam, *et adoriri*, quæ ad rem præsentem faciebat. Et licet illam admittamus (quia videtur ab illo subintellecta in exemplo quo utitur), adhuc posset respondere, per orationem, quæ in Laudibus fit, illi satisfieri. Præterquam quod ibi non agit de horis canonicas, sed in universum de quacumque oratione in principio et fine diei facienda. Maxime mouere potest locus Clem. I, in libr. Constit., c. 34, in quo Marcellus supra vult etiam Primam cum Laudibus confundere, sed vim facit textui; sic enim habet: *Precationes facite mane, tertia, sexta, et nona, et respere, atque ad galli cantum; ubi per mane Primam intelligo, non Laudes; primo, quoniam in oratione sub juncta ita explicatur: Mane gratias agentes, quod illuminaverit nos Deus, nocte sublatu, et redditio d*e*.* Quæ ratio prius ad Primam accommodatur, ad Laudes non item, quia et ante perfectam diem ordinarie absolvebantur, et post illas ad quie-

re solis. Secundo, quia per orationem ad galli cantum Laudes intelligere videtur: nam pro ratione subdit, *quod ea hora nunciet adventum diei ad facienda opera lucis;* quod proprie dicitur de illa postrema parte noctis, quæ diei est vicina, in qua Laudes dici consuevunt, vel prope illam; unde etiam juxta communem partitionem noctis tertia vigilia solet gallicinium nuncupari, ut patet ex Isidoro, Etymolog., c. 31; et Hugo Vict., 2 de Offic. Ecclesiast., c. 9; et ita possunt sub illa oratione etiam Matutinum, seu nocturnus aut nocturni comprehendendi, quia usque ad illam horam durabant, et paulo post, Laudes dicebantur: atque ita optime intelligitur mane in primo loco positum esse orationem illam, quam nunc Primam appellamus.

8. *Probabile est Primam ab Apostolis traxisse originem, atque adeo Cassiano antiquorem esse.* — Est ergo mihi valde probabile, Primam esse antiquorem quam fuerit institutio illa monasterii Bethleemitici a Cassiano commemorata. Et præsertim in Ecclesia Romana credo fuisse a temporibus Apostolorum observatam, tum propter auctoritatem Clementis; tum etiam quia in Ecclesia Romana semper fuit mos dicendi Matutinum cum Laudibus continue et per modum unius horæ, ut supra vidimus, et in sequenti capite iterum dicemus. Non est autem verisimile, caruisse unquam Ecclesiam Romanam vel propria oratione pro principio, seu ortu diei, vel integro numero septem horarum canonicarum mysteriis pleno, et in Scripturis commendato. Quamvis autem hoc non sit certum, ad hujus horæ commendationem sufficit universalis consuetudo plus quam mille annorum. Unde sub nomine Primæ illa hora commendatur in Regula Benedicti, c. 16, quæ in jure canonizata est, in c. 1 de Celebr. Missar., et c. Presbyter, d. 91; sub nomine etiam Augustini habetur in Regul. 2 Monachorum illi attributa; item in Regula Monachorum attributa Hieronymo, c. 33, et in Concilio Cabilon. II, c. 59, ut Isidor. et alios recentiores omittam. Rationes item tam mysticæ quam morales hujus horæ canonicae satis multæ tactæ sunt referendo testimonia Sanctorum Patrum; estque res satis nota, institutionem fuisse sanctam, et utilissimam Ecclesiæ, et ideo necesse non est in ea commendanda immorari. Solum adverto Isidorum supra, pro ratione institutionis hujus horæ afferre, quod fuerit ad representandam Christi Domini resurrec-

tionem. Id vero intelligendum est de resurrectione, prout cepit Ecclesiæ in Magdalena et discipulis manifestari, *orto jam sole;* nam resurrectio in se prius facta est, ut alibi tractavimus, unde per Laudes proprie commemoratur.

9. *De institutione, et antiquitate Completorii.* — Similis difficultas superest de hora Completorii, quia ejus proprium nomen non videtur admodum antiquum, et res ipsa sub aliis nominibus difficile discernitur ab hora Vesperarum. Unde in loco Clementis proxime citato nulla fit mentio Completorii, ut patet ex verbis allegatis; neque in Cassiano, d. lib. 3, c. 3 et 4, ubi de his horis tractat; nihilominus resolutio eadem debet, nam etiam hæc hora est valde antiqua, et in Ecclesia Romana credendum est nunquam defuisse, et per se spectata habet convenientissimam institutionem. Quam imprimis significavit Ambrosius, d. lib. 5 Hexam., c. 42, argumentum sumens ex avium cantu in noctis initio, et colligens non esse concludendum diem sine psalmorum cantu. Cyprianus etiam, lib. de Orat., prius numerat illas orationis horas, et postea inquit: *Recedente item sole, ac descendente, necessario rursus orandum est, ubi in primo verbo Vesperas.* in secundo Completorium videtur intelligere; nam postea ponit nocturnas preces. Ambrosius etiam, in lib. 3 de Virginibus, inter alia tempora orandi ponit *horam incensi*, pro Vespere; et *cum pergitus cubitum*, pro Completorio. Pro qua hora cum aliis hymnos etiam composuit. Præterea, istam horam indicavit Basil., dicta regula 37, ubi sic prius ait: *Completo vero jam die gratiarum actio succedat, etc., ubi sine dubio de Vespere agit, quæ completo die, eo tamen durante, in ultima parte vel hora ejus dicebantur; subjungit vero statim: Tum autem primis se jam noctis intendentibus tenebris, sequatur petitio, ut quies, quam sumus capturi, inoffensa, et ab omni perturbatione ac ritio libera sit, qua hora etiam necessario recitari nonagesimus psalmus debet;* quem nunc etiam in Completorio dicimus; indicat ergo hanc horam, licet subobscure: nam alio in loco illam pretermittit, serm. 1 de Instit. monachorum; et ibidem aliqua tribuit vespertinis horis, quæ nunc in Completorio dicuntur, ut confessionem peccatorum, et petitionem veniam pro commissis culpis, allegando Psal. 4; potuit ergo in hoc esse varietas. Simile argumentum potest sumi ex Cassiano: nam dicit per adjectionem Primæ fuisse completum

numerum septem horarum, quod non ita esset, si deesset Completorium. Sed hoc argumentum non omnino cogit, quia fortasse nocturnos et Laudes pro duabus horis computabat, juxta ea quæ dicemus cap. sequenti.

10. Sed quicquid sit de particulari usu hujus vel illius provinciæ aut Ecclesiæ, loquendo absolute de usu Ecclesiæ, non dubito quin fuerit antiquior Cassiano et Basilio, quia non videtur verisimile, id, quod Basilius ordinavit, fuisse novum inventum ejus, sed traditionem fuisse secutum. De Ecclesia autem Romana sumo idem argumentum, quia non constat de initio, et Benedictus in sua Regula expressam mentionem facit Completorii. Et Isidorus, c. 21, de eadem hora loquitur, ut de re jam constante et antiqua. Ratio moralis est optima, ut per orationem præparemur ad noctem sancte et honeste transigendam. Et ideo hæc duæ horæ, Prima et Vespræ, sibi cum proportione respondent; aliæ enim sunt propriissime diurnæ vel nocturnæ orationes, quæ tempus diei et noctis inter se dividunt, et Deo consecrant; hæc vero sunt quasi pro terminis vel initiosis diei ac noctis. Et ideo sicut per Primam consecrantur Deo actiones diei, ita per Completorium actiones noctis. Et sicut in Prima postulatur venia pro delictis in nocte commissis, ita in Completorio pro perpetratis in die; et ideo in utraque hora confessio dicitur, et in utraque innocentia pro sequenti die vel nocte proponitur, et gratia ad illam obtinendam postulatur. Vide Rodolph., libr. de Canonum observat., proposit. 14.

CAPUT VI.

QUI NUMERUS HORARUM CANONICARUM EX DICTIS PARTITIONIBUS RESULTET, ET QUAM ANTIQUA HÆC INSTITUTIO SIT.

1. *Prima assertio: horæ canonicae non sunt pauciores quam septem.* — Duo sunt in priori puncto certa. Primum est, horas canonicas non esse pauciores quam septem, ut patet facile ex earum numeratione: nam Tertiam, Sextam, Nonam et Vesperas inter se distinctas esse, notissimum est ex dictis; similiter Matutinum, ut constat ex nocturnis et Laudibus, esse horam distinctam ab his manifeste patet ex tempore, et modo quo dicitur; denique Primam distingui a Laudibus, et Completorium a Vespere, in præcedenti capite ostensum est; quod autem distinguuntur a cæteris

horis, est per se manifestum; ergo ad minimum numerantur septem horae canonicae. Idque magis ex dicendis constabit explicando unde sumenda sit propria unitas et distinctio horae canonice.

2. *Secunda assertio: horae canonicae non sunt plures quam octo.* — *Probatur auctoritate.* — Secundo, certum est horas canonicas non esse plures quam octo. In hoc convenient omnes autores statim referendi. Et probatur, quia ultra horas numeratas non sunt aliae: illae autem non possunt excedere numerum octonarium; ergo. Major constat ex omnibus Patribus et Doctoribus de hac materia scribentibus, et ex usu Ecclesiæ, et ex Breviario Romano. Non possumus enim nos libere fingere horas canonicas, præter eas quæ traditæ sunt: nobis autem tantum illæ numeratae traditæ sunt. Licet enim in Breviario alia officia, vel preces, aut psalmodiæ contineantur, tamen non sunt horae canonicae, sed interdum sunt aliquid quasi annexum prædictis horis, earumque numerum non augent. Hujusmodi sunt officium Beatissimæ Virginis, officium mortuorum, psalmi graduales, psalmi pœnitentiales cum litanis, et si quidpiam aliud hujusmodi invenitur. Hæc namque officia per se non spectant ad horas canonicas, unde infra ostendemus posse horas canonicas dici integre sine his omnibus; et horae canonicae antiquiores sunt his officiis; nam horae canonicae antiquissimæ sunt, ut vidimus, et paulo infra distinctius declarabimus: officium autem Virginis creditur institutum ab Urbano II, in Concilio Claramontano, ante quingentos et paucos annos, ut referunt Anton., 2 p. Histor., tit. 16, c. 1, § 23; Rodulphus, in libr. de Can. observat., c. 24; et Guillelm. Durand., in Rationali, libr. 6, c. 2; et easdem habet horas quas officium canonicum; et ideo non multiplicant illas, sed eisdem annexuntur, et cum eis dicuntur, ubi ex obligatione recitantur, ut infra videbimus. Idem est de officio defunctorum, quod Vesperras habet, et Matutinum, de quibus eadem est ratio. Est autem hoc officium satis antiquum, et Ecclesiæ traditione et institutione satis probatum: vide Rodulphum loco proxime citato; et de psalmis pœnitentialibus cum gradualibus in proposit. 21; constat enim esse laudabiles preces, et ab Ecclesia approbatas, et interdum ex obligatione dicendas, ut infra videbimus, non tamen esse horas canonicas, sed cum illis conjungi ad augmentum solemnitatis, vel devotionis, seu orationis.

Minor vero, seu altera propositio, videlicet, quod dictæ horæ non possint excedere octonarium numerum, constat, quia tantum possunt Matutinum et Laudes in duas horas distinguiri, quæ cum aliis numerum octonarium ad summum efficient. Hic vero occurrebat objectio, cur tres nocturni, quando separatim dicebantur, non possint tres horæ canonicae judicari, quo posito crescat numerus horarum usque ad denarium; hujus vero dubii resolutio ex sequentibus constabit.

3. *Prima opinio asserens Matutinum esse horam integrum, et a Laudibus distinctam atque adeo octo esse horas.* — *Probatio eluditur primo.* — *Refutatur secundo.* — Itaque tota dubitatio est, an horæ canonicae sint septem tantum vel octo: et tota ratio dubitandi est, an Matutinum, id est, nocturnus, seu nocturni (ita enim illa voce in hoc dubio utimur, est enim ambigua, ut ex dictis constare potest, et paulo post dicemus) sint hora distincta a Laudibus, et utraque sit per se integræ hora; nam quod utraque sit distincta a cæteris, clarum est. Prima ergo opinio affirmat has esse horas integras, et inter se distinctas, et consequenter horas canonicas octo esse, secundum primævam et antiquam institutionem. Ita tenet Archidiac., in c. Presbyter, 91 d., et ibi Turrecrem., quæst. 1; et Navarr., in Enchir. de orat., cap. 3, n. 27: nec dissentit Anton., 3 p., tit. 13, cap. 4, in principio, licet in 2 p., tit. 9, c. 12, § 1, sub distinctione, et obscure loquatur. Pro hac sententia inducunt Navarr. et alii locum Esdræ supra tactum, quod populus orabat quater in die, et quater in nocte; quod sumpserunt ex Beda statim citando. Verumtamen ex hoc loco nihil colligi potest. Primo, quia in Scriptura non habetur particula illa *in nocte*; et ita inde non colligitur oratio aliqua nocturna, nedum quaternaria; verba enim sunt: *Et consurrexerunt ad standum, et legerunt in volumine legis Domini Dei sui, et quater confitebantur Domino, et adorabant Dominum Deum suum.* In quibus verbis nulla fit mentio de quadripartita oratione vel lectione in noctibus facta; sed apertus sensus esse videtur, quod quater stabant in templo ad legendum (utique per diem), et quater etiam confitebantur Domino, eisdem, scilicet, temporibus successive, seu respective, quia finita lectione statim adorabant et laudabant Dominum. Solum apud Bedam, lib. 3 Exposit. allegor. in Esdram, c. 28, invenio additam illam particulam *in nocte*, et loco verbi

adorabant, verbum *orabant*: et ita ipse etiam utitur illa accommodatione, licet non explicet quæ sint quatuor horæ noctis; sed non est hoc admittendum, cum in sacro textu non habeatur. Secundo, admissa illa lectio, difficile est accommodare illum numerum nocturnarum orationum ad horas canonicas; dicere enim quis poterit illum quaternarium numerum compleri per tres nocturnos et Laudes, et consequenter, si inde colligitur pluritas horarum, illas esse quatuor, et ita esse decem horas canonicas; vel si nocturni sunt una hora, sequitur vel primam et completorium esse nocturnas horas, vel (ut alii volunt) vesperam et completorium. Nihil autem horum cum probabilitate dicitur.

4. *Probatur eadem sententia auctoritate.* — *Probatur ratione.* — Majori cum verisimilitudine fundatur hæc sententia in c. Presbyter, d. 91, et c. 1 de Celebr. Miss., adjunctis verbis Psal. 118: *Septies in die laudem dixi tibi*; aperte enim exponuntur ibi hæc verba de die artificiali, et impleri dicuntur eadem verba in Ecclesia per septem horas diurnas, quæ ibi numerantur a Matutino (id est Laudibus) usque ad Completorium; et postea subiungitur: *Nam de nocturnis vigiliis ab eodem propheta dictum ibidem est: Media nocte surgebam ad confitendum tibi*; quasi dicat per nocturnos psalmos hoc posterius impleri. Ergo præter septem diurnas horas ponitur oratio nocturna tanquam hora distincta, ac subinde numerantur octo horæ. Et inde fortasse factum est, ut fere omnes antiqui et graves scriptores ecclesiasticorum officiorum septem numerent horas canonicas, et præter eas adant vel nocturnale officium, ut loquitur Amalar., lib. 4, c. 2, et lib. de Ordin. Antiph., c. 7; vel nocturnas vigilias, ut Raban., lib. 2 de Instit. clericor., cap. 3 et sequentibus; et Rupert. lib. 1 de Divin. offic.; et apertius Rodulph., de Canonum observatione, proposit. 14, octo horas vocat. Et eodem modo loquitur Hugo Victor., in Specul. Eccles., c. 3, et lib. de Eccles. offic., c. 1 et 9. Ratione tandem confirmatur, quia nocturni et Laudes habent propria initia horarum, quæ esse solent in horis distinctis, et hymnos distinctos; et Laudes habent suam propriam lectionem, seu capitulum, et alia omnia quæ ad integratatem horæ in quacumque alia requiruntur. Est etiam sufficiens divisio nocturnorum a Laudibus, maxime secundum antiquam consuetudinem, quando non solum

tutos esse, ut separatis distinctis temporibus dicerentur. Eo vel maxime quod saepe nocturnum illud officium uno nocturno concluditur, qui continue dicitur; quando ergo propter maiorem solemnitatem tres dicantur, per modum unius horae dicuntur, etiamsi diversis temporibus dicantur ad augmentum solemnitatis. Nam sola temporis interruptio in his rebus moralibus non sufficit ad tollendam unitatem, quando alias eundem quasi fluxum et successionem habent, licet discretam; sic enim vocatur unus motus discretus Angeli; et fluvius diceretur unus, si ab eodem fonte, eadem via fluoret, etiamsi non continue, sed certis quibusdam horis eodem tenore manaret, atque fluoret. Secus vero est de Laudibus, quae proprium initium, compositionem et terminum habent.

6. *Opposita sententia, quae canonicas horas septem esse statuit, certa et communior est.* — *Probatur auctoritate.* — *Fundamentalis ratio.* — *Confirmatio ex Ecclesiae more, et aliis congruentiis.* — Nihilominus communior sententia est, tantum esse numerandas septem horas canonicas, quae adeo est vulgo et commun modo loquendi totius Ecclesiae recepta, ut priorem omnino audiendam non esse censuerit Sot., lib. 10 de Just., q. 5, art. 4, tenuique Glossa, et Doctores canonistae communiter in dicto c. Presbyter, d. 91, et c. 1 de Celebr. Missar.; et Clemen. 1, eodem. Summistae etiam, ver. Hora, Sylvest., Angel., Tabien., etc. Et favet Concilium Cabilonen. II, sub Carolo Magno, c. 59, ubi septem horae numerantur tantum. Sex a Prima usque ad Completorium inclusive, et Matutinum, quae voce significatur ibi una hora constans ex nocturnis et Laudibus. Quae significatio est in jure magis usitata, ut constat ex c. Dolentes, de Celebr. Missar., et ex Clem. 1 de Reliq. et venerat. Sanctorum, et nunc est receptissima in Breviario Romano, et reliquis; secundum illam communiter in eisdem Breviariis septem tantum horae numerantur. Et hoc est unicum hujus sententiae fundamentum, quia non sunt plures horae canonicae, quam a Romana Ecclesia sunt institutae; sed haec sunt tantum septem; ergo. Major patet, quia haec horae habent suum esse ab institutione Ecclesiae; ergo et numerum. Minor vero constat, quia institutio horarum in Breviario continetur, et in illo tantum est septenarius numerus. Confirmatur, quia de his rebus moralibus loqui debemus, juxta communem et usitatum morem; sed tota Ecclesia ita loqui-

tur de septem horis canonicas; ergo. Tandem addi possunt congruentiae, nam septem horae censeri possunt instituta, ut septem petitibus Orationis Dominicæ responderent; unde omnes congruentiae, quae pro illo septenario numero adductae sunt, hic accommodari possunt. Item accommodatur hie numerus septem diebus creationis mundi, ut per illas horas perfecte gratiae agantur pro illo beneficio; vel magis correspondere censentur beneficio redemptiois: nam per has horas commemorantur septem praecipua tempora et mysteria passionis, mortis, et resurrectionis, vel etiam incarnationis, et nativitatis Christi Domini; nam media hora noctis prius incarnatus et natus est, et postea ludibria magna passus; circa auroram prius continuavit passionem suam, et postea resurrexit; in ortu solis forte prius flagellatus est, et postea resurrectionem suam manifestare coepit. Hora tercia condemnatus ad crucem est, sexta crucifixus, nona obiit, vespera prius mysteria coena perfecit, et postea die sequenti depositus est de cruce, et hora Completorii forte prius comprehensus est, et postea quievit in sepulchro; de quibus multa videri possunt in citatis auctoribus, quae in summam redigit Glossa, in c. 1 Celeb. Miss. Si quis autem recte consideret, tam facile possunt haec mysteria accommodari ad octonarium numerum, sicut ad septenarium. Addendum vero est, omnes nocturnas Christi passiones post comprehensionem ejus, per modum unius passionis continuae peractas fuisse sine notabili divisione, aut mysterio aliquarum actionum, et ideo per unam horam nocturnam magis extensam representari, sive illa ex solis nocturnis et Laudibus, sive ex solis nocturnis constare datur.

7. *Media opinio concedens antiquæ consuetudini octenas, præsenti vero septenas horas.* — Propter utriusque opinionis fundamenta, alii Doctores distinctione utuntur, dieunque olim fuisse octo horas canonicas, quando nocturni propria oratione concludebantur, et Laudes postea diverso tempore dicebantur, quia hoc probant motiva primæ opinionis: et ita tunc fuisse septem horas diurnas, et unam tantum nocturnam; at nunc duas horas, nocturnam, scilicet, et primam diurnam in unam nocturnam coaluisse, et sic jam tantum esse septem, unam noctis et sex diei, vel unam noctis, et quatuor diei, et duas duorum crepusculorum. Ita fere Turrecr., in reg. S. Benedicti, tract. 73, et in dicto c. Presbyter, 91 d., et sequi-

tur Azor, lib. 10, c. 1; et favet Hugo Vict., lib. 2 de Eccl. offic., c. 2, qui ait, nunc non dici orationem in fine nocturnorum, quia non separantur a Laudibus, sed conjunctim, et per modum unius dicuntur. Et c. 6, post relatam antiquam consuetudinem, secundum quam erant octo horæ, subdit: *Nostra autem consuetudo humana parcens infirmitati, et labore, officio praedito* (id est, nocturnis) *laudes matutinas continuat, et oratione una duo claudit officia*, utique in unum illa redigens. Hanc fere distinctionem sequitur Marcell., c. 6, n. 13, licet aliter illam explicet; ait enim apud monachos octo esse horas canonicas, et non septem, quia separant omnino nocturnos a Laudibus, et propria oratione illam nocturnam horam concludunt. Et aliam faciunt quasi propriam matutinam, inchoantes Laudes, quando stella matutina oriri solet. At juxta Romanæ Ecclesiæ morem horas canonicas esse septem, contraria ratione. Juxta quam distinctionem, oportet ut hi auctores fateantur in die saltem Nativitatis Domini octo horas canonicas a Romana Ecclesia decantari, quia tunc nocturni antiquo more a Laudibus separantur, et propria concluduntur oratione.

8. *Objectio contra positam sententiam in quantum octonarium horarum antiquatum et exoletum esse asserit.* — *Solutio objectionis.* — Urget etiam contra distinctionem hanc textus ille, in c. 1 de Celebr. Missar., nam in eo servatur distinctio octo horarum canonicarum, et tamen editus est juxta institutionem Ecclesiae Romanæ, et juxta consuetudinem quae nunc servatur, nam tempore Gregorii IX, auctoris Decretalium, eadem consuetudo quoad hoc in Ecclesia Romana servabatur. Unde in illo textu declarando mire laborant canonistæ, quorum opiniones refert Marcell. et bene confutat, et ideo eas omitto, non enim sunt probabiles; ipse autem Marcellus obscurè satis nodum solvit, ita ut vix intelligatur. In summa vero dicere videtur, non ideo post septem horas ibi fieri mentionem vigiliarum noctis, quia sint hora distincta a Matutino (quoniam imo putat Matutinum ibi non Laudes tantum, sed totam horam compositam ex nocturnis et Laudibus significare); sed quia nominata fuerat illa hora ab ultima parte illius, et ita solum implicite erant vigiliae noctis comprehensæ, ideo putat explicatum esse nocturnis vigiliis compleri, quod a David dictum fuerat: *Media nocte surgebam*, etc. Sed si quis consideret unde textus ille desumptus est,

facile intelliget considerationem illam non esse ad sensum verborum, neque consequenter propositam, juxta distinctionem ab eodem auctore datam; sumpta enim sunt verba illius textus ex regula monachorum S. Benedict., c. 16, ut dictum est, et omnes fatentur, ibi enim habentur, et non in aliquo Concilio Agathensi, quod in titulo ponitur; sed juxta institutum monachorum (ut ille auctor fatetur), horæ canonicae octo sunt; et vox haec matutinum, solas Laudes significat, et non compositam horam ex illis, et nocturnis (et sine dubio illa fuit primæva impositio illius vocis); ergo in illo etiam textu hoc significant illa verba. Unde necessario fatendum est, Pontificem ibi usurpando regulam monachorum, juxfa eorum morem fuisse locutum; non tamen propterea voluisse illas preces tanquam horam distinctam ponere, juxta morem Ecclesiae Romanæ; sed tantum voluisse clare docere esse dicendas, sive sint hora distincta, sive non.

9. *Concluditur licere dividere Laudes a nocturnis, tam in oratione publica, quam privata, nisi rei novitas officiat.* — Hæc vero controversia tota videbitur esse de nomine, nisi morale aliquam utilitatem et doctrinam aferat. Item, ut firma possit esse doctrina, oportet prius explicare quid requiratur ad unitatem unius horæ canonicae, et pluralitatem seu distinctionem earum inter se, quod nullus ex dictis auctorebus declarat, et ita nullum constans fundamentum afferunt. Moralis ergo quæstio hic solum esse posse videtur, an Matutinum, ut constans ex solis nocturnis et non Laudibus, ita distinguatur a Laudibus, ut possit licite ab illis separari, et per se dici, ac concludi tanquam hora distincta. Et quoad hoc censeo veram, primam opinionem simpliciter, et sine distinctione temporum, et rituum monachalium aut clericalium; quamvis non negaverim in modo publice dicendi officium in choro, servandam esse consuetudinem uniuscujusque Ecclesiae. Itaque secundum primævam institutionem licitum fuisse hoc modo separare illa officia, certum est; existimoque non tantum monachis, sed etiam clericis in suis Ecclesiis licuisse, quia non constat de contrario præcepto, vel consuetudine universalis, et alioqui res per se bona erat, et habebat convenientem institutionem. Confirmatur ex Amalar. supra referente, cum Romæ esset, interrogasse de consuetudine Ecclesiae Romanæ in hoc ritu, et ibi intellexisse, sine interruptione fuisse soli-

tas dici Laudes post nocturnos. Ex hac enim narratione colligo, illam consuetudinem, neque notam fuisse, neque ubique observatam. Dividere ergo Matutinum a Laudibus, generaliter loquendo, semper licuit ex vi primævæ institutionis. Quod autem etiam nunc liceat, constat ex communi consuetudine, præsertim extra chorū, ut notavit Navarrus supra, dicto cap. 13, numero 64; nullus enim doctus et timoratus de hac divisione ac separatione Laudum a nocturnis scrupulum format. Imo addit Navarrus, si anticipatio vel divisio facienda est, melius esse in principio noctis dicere nocturnos, et relinquere Laudes pro matutina hora, quam Laudes simul cum nocturnis anteponere. Item cum hæc sit primæva institutio, reductio ad illam, per se loquendo, bona est, cum nulla sit aperta prohibitio in contrarium.

10. Objectio proponitur et solvitur.—Dices: hac ratione probaretur etiam esse licitum dividere nocturnos. Respondeo primum non ita constare de consuetudine dicendi separatis nocturnos, sicut Laudes. Deinde, non est nunc consuetudo separandi nocturnos, sicut est de Laudibus, pro solo arbitrio et voluntate. Denique dico interdum etiam posse licere in nocturnis interponere aliquod tempus inter unum et alium nocturnum; est tamen differentia, quod in nocturnis non videtur id licere, nisi ex aliqua justa causa, saltem sine culpa veniali; in Laudibus vero nulla est causa necessaria, sed per se id licet, quia est multum conforme institutioni. Hæc autem maxime procedunt in privato recitandi modo; nam in choro consuetudo, semel introducta et approbata, videtur servanda, quia novitas aut varietas in his ritibus publicis non potest fieri privata auctoritate. Alioqui facile sequentur perturbationes et scandala: plus enim offendet novitas et mutatio, quam possit prodesse observatio antiqui ritus, quantumvis bonus videatur: et ideo in choro nocturnale officium, nec propria oratione finendum est, nec a Laudibus separandum, nisi ubi publica consuetudine observatur, vel ubi regulæ ipsæ Breviarii admonent; solum autem id fieri jubent in nocte Natalis Domini, et ideo tunc tantum fieri potest in choro, juxta commune jus.

11. Cujusque horæ unitas ex eo sumitur quod proprium principium et finem habeat.—Hac vero resolutione stante, solum de nomine videtur esse quæstio, an hæc horæ dicendæ sint una vel duæ, hoc vel illo modo

dictæ. Si vero ad normam philosophicam vel metaphysicam hoc definire voluerimus, probabiliter dicitur, ad distinctionem, vel unitatem horarum non satis esse, quod tempore continuo, vel potius contiguo, aut per longæ moræ interruptionem dicantur. Nam Vesperæ et Completorium, verbi gratia, distinctæ horæ sunt, etiamsi tam in choro, quam extra, frequentissime dicantur contigue, et sine intermissione. E contrario vero, licet contingat psalmos unius horæ interrumpi tempore, non ideo desinit esse una hora, ut infra dicam, et de nocturnis idem supra diximus. Igitur sicut in dialectica dicitur illa quantitas esse una et finita, quæ proprii terminis clauditur, ita hic moraliter dicitur illa hora esse una, quæ proprium principium et finem horæ canonice habet, et inter hos terminos suam obtinet compositionem huic muneri accommodatam; et consequenter omnem psalmodiam cum reliquis adjacentibus partibus, quæ sub eodem initio dicitur, donec communi fine terminetur, unam esse horam, etiamsi contingat non habere continuam seu contiguam successionem, sed discretam. Juxta quam regulam fatendum est Matutinum, ut nunc regulariter dicitur, esse unam horam, et olim apud monachos vel alios, duas fuisse; ac subinde nunc etiam dici posse ad modum duarum, vel revera fieri duas. Quia non est inconveniens ea, quæ sunt unum quando habent terminos communes, dividi, et fieri duo, si recipient proprios terminos; et e converso ex duobus fieri unum per unitatem in uno termino, seu per continuationem. Quia vero hæc moralia accipiunt denominationem ex frequentioribus, et magis communibus et publicis, ideo nunc simpliciter dicitur Matutinum totum esse una hora, et consequenter omnes esse septem, quia in publicis officiis semper, et in privatis frequentius ita dicuntur.

12. Proprius cuiusque horæ finis est oratio.—Hinc consequenter infertur, cum talis divisione sit, dicendam esse orationem in fine nocturnorum et consequenter Pater noster, juxta regulas Breviarii. Ita docent communiter Navor. et alii, et observat Ecclesia Romana in nocte Nativitatis. Ratio est, quia tunc finitur Matutinum nocturnum, ut hora in se una, et a sequentibus distincta; ergo debet proprio termino et fine claudi; proprius autem finis uniusequaque horæ est collecta, cui de more adjungitur Oratio Dominica; ergo. Unde recte infert Navarrus ibidem,

quando inchoantur Laudes separatis, præmittendam esse Orationem Dominicam et Angelicam, more aliarum horarum, propter eamdem rationem cum proportione applicatam, quia inchoantur ut hora distincta, et per se una.

13. Hymnus Te Deum laudamus, pars est Matutini, non tamen ultima.—Aliud vero dubium quod ibidem tractat Navarrus, atque dicendus sit hymnus, *Te Deum laudamus*, in fine nocturnorum, vel initio Laudum, nullum dubium habet, quia dicendus semper est in fine ultimæ lectionis ante collectam claudentem illam horam, sicut fit in nocte Nativitatis. Nec etiam dubitari potest quin hymnus ille, quando dicitur, sit pars ultimi nocturni; sicut nonum responsoriū, quando dicitur, vel tertium etiam, quando unus tantum nocturnus dicitur, est pars ejusdem nocturni, vel tertii, vel unici; nam loco illius responsoriū in diebus festis, et in Dominicis non luctuosis dicitur *Te Deum laudamus*, et ita eamdem horam componit. Neque obstat, quod in cap. *Consuluit*, de Celebr. Missar., Innoc. III, ait hymnum, *Te Deum laudamus*, dici vel omitti in *laudibus matutinis*, in quo videtur supponere esse partem Laudum; non (inquam) hoc obstat, quia utraque vox illa ambigua est; Matutinum enim, ut supra diximus, interdum sumitur pro solis Laudibus, interdum pro solis nocturnis, interdum pro toto composito. Ibi ergo non accipitur in prima acceptione, quæ valde antiqua est, et nunc jam parum usitata, et maxime juxta morem Romanum. Potest ergo accipi tertio modo, qui, ut etiam supra dixi, est valde usitatus in jure, et sic clarum est esse partem totius Matutini. Potest etiam accipi secundo modo, et verum facere sensum. Nam nomen etiam laudum accipi potest ut proprium unius horæ canonice ab aliis omnibus distinctæ, et non oportet ibi accipi in hoc sensu. Potest item accipi ut est generale munus horarum canonistarum; in omnibus enim laudes Dei decantantur, et hoc modo laudes illæ, quæ in hymno continentur, ad Matutinum officium pertinent, sive per se spectatum ut distinctum ab hora Laudum, sive ut unam horam cum illis componit.

14. Forma recitandi divinum officium a Gelasio et Gregorio fuit instituta.—Atque hinc facile potest expediri, quod secundo loco propositum est de antiquitate hujus ritus, seu institutionis istarum horarum. Quidam enim hanc institutionem tribuunt Pela-

UTRUM MODUS DICENDI HORAS CANONICAS PSALMENDO ET CANTANDO CONVENIENTER IN ECCLESIA INSTITUTUS SIT?

1. Qui hæretici canonicas horas, et maxime modum illas decantandi damnaverint. — Commemorat D. Augustinus, lib. 2 Retractationum, c. 11, Hilarium quemdam, Tribunitium laicum, maledica reprehensione lacerasse morem canendi hymnos et psalmos in Ecclesia, asserentem fieri non oportere. Contra quem librum quemdam se scripsisse refert, qui non extat. Nec de Hilario illo absolute dicit, reprehendisse cantum in ecclesiastico officio, sed morem, qui tunc esse apud Carthaginem coepérat, ut hymni ad altare dicentur, sive ante oblationem, sive cum distribueretur populo quod esset oblatum. At vero